

जलप्रदूषण

पृथ्वीला हरितगृह तसेच खनिजग्रह असे म्हटले जाते. कारण अवकाशातील अस्तित्वात असणाऱ्या ग्रहामध्ये सजीव जीव फक्त पृथ्वीवर आहेत. या जिवांची निर्मिती ही पृथ्वीवर असणाऱ्या पाण्यामुळे झालेली आहे. त्यामुळे सजीवांच्या जीवनात पाण्याला अतिशय महत्त्व असल्याने पाण्याला जीवन असे देखील म्हणतात.

मानवाच्या दैनंदिन गरजा भागविणेकरिता पाण्याचा वापर करण्यात येतो. तसेच मानवाने साधलेल्या विकासामध्ये औद्योगिकरण अतिशय महत्वाचे असल्याने सदर औद्योगिकरणामध्ये पाण्याचा वापर मोठ्या प्रमाणावर करण्यात येतो. औद्योगिकरण अतिशय महत्वाचे असल्याने सदर औद्योगिकरणामध्ये पाण्याचा वापर मोठ्या प्रमाणावर करण्यात येतो. औद्योगिकरणाच्या वापरातून निर्माण होणारे सांडपाणी देखील मोठ्या प्रमाणात असते. निर्माण होणाऱ्या सांडपाण्याची योग्य प्रकारे प्रक्रिया करून त्याची विल्हेवाट देखील योग्य प्रकारे लावल्यास नदी, नाले प्रदुषित होणार नाहीत परंतु जास्तीत जास्त उत्पादन करून आर्थिक फायदा मिळविण्याच्या उद्देशाने कंपन्या त्यांच्या उत्पादन प्रक्रियेतून निर्माण होणाऱ्या सांडपाण्यावर योग्य प्रकारे प्रक्रिया न करता थेट नाल्यावाटे नदीत सोडून नदी, नाले प्रदुषित करतात. नदी, नाले प्रदुषित झाल्यामुळे जलचरांच्या अस्तित्वास गंभीर धोका निर्माण होण्याची शक्यता असते.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या विकास हा मुख्यत्वे औद्योगिकरणामुळे झालेला आहे. महानगरपालिका हद्दीमध्ये मे. टेल्को कं. लि., मे. बजाज टेम्पो लि., मे. थरमॅक्स लि., मे. सेन्चुरी एन्का, मे. अॅटलास कॅफ्को, मे. बजाज अॅटो लि. या व इतर सारख्या जगात नावाजलेल्या कंपन्या कार्यरत आहे. या कंपन्यांना आवश्यक कच्चा माल पुरविणेकरिता अनेक लहान कंपन्यांना लघुउद्योग निर्माण झालेले आहेत. अशा स्वरूपांचे महानगरपालिका हद्दीत जवळपास ५५२५ कारखाने अस्तित्वात आहेत. कंपन्यांच्या उत्पादन प्रक्रियेकरिता मोठ्या प्रमाणात पाण्याचा वापर करणेत येतो. वापरातून निर्माण होणारे सांडपाणी देखील मोठ्या प्रमाणावर असते. काही कंपन्यांचा जागेचा अपुरा विस्तार पाहता प्रक्रिया करून काही कंपन्यांमधून बाग किंवा जलसिंचनाकरिता प्रक्रिया केलेल्या सांडपाण्याचा उपयोग करतात. परंतु काही कंपन्यांमध्ये सुशोभिकरणासाठी बागेसाठी जागा नसलेने अशा कंपन्या प्रक्रिया केलेले सांडपाणी म.न.पा. नाल्यात सोडतात. काही कंपन्या लघुउद्योगामधून निर्माण होणाऱ्या आर्थिक परिस्थिती, जागेचा अभाव,

अयोग्य यंत्रे, मानवी चुका या व इतर कारणामुळे प्रक्रिया न करता सांडपाण्याची विल्हेवाट थेट म.न.पा. नाल्यात करतात. या नाल्यातील पाणी शेवटी पवना नदीमध्ये मिसळते. त्यामुळे म.न.पा. हद्दीतील नद्या प्रदुषित होतात. म. न. पा. हद्दीत असणाऱ्या इंद्रायणी, मुळा व पवना या नद्यांपैकी मुख्यतः पवना नदी ही म.न.पा. हद्दीतील मोठ्या भागातून वाहत असल्याने महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने महानगरपालिकेस याकामी स्वतंत्र पर्यावरण कक्ष स्थापन करण्याबाबत आदेश दिलेले होते. त्या आदेशानुसार म.न.पा.चे पर्यावरण कक्ष स्थापन करण्यात आले आहे. जानेवारी २००१ पासून आज पर्यंत म.न.पा. हद्दीतील नद्यांचे पाण्याचे, नाल्याचे, कंपन्यांचे सांडपाण्याचे नमुने घेऊन ते तपासणी करीता राज्य आरोग्य प्रयोगशाळा, पुणे यांच्याकडे / खाजगी प्रयोगशाळेकडे पाठविण्यात येतात.

गणेशउत्सव काळात जलप्रदूषण मोठ्या प्रमाणात होते, त्याचा परिणाम पर्यावरणावर होतो. म.न.पा.ने गणेशउत्सव काळात जलप्रदूषण किती प्रमाणात होते हे तपासण्यासाठी म.न.पा. परिसरातील ९ ठिकाणी ३ दिवस प्रदुषणाची नोंद करण्यात आली. गणेश उत्सव दरम्यान जलप्रदुषणाची तपासणी / चाचणी करण्यासाठी गणपती स्थापनेपुर्व, गणेश उत्सव दरम्यान व गणेश उत्सव झाल्यानंतर पाण्याचे नमुने घेऊन त्यांचे पृथःकरण करण्यात आले आहे. त्यांची माहिती खालील तक्त्यात देण्यात आलेली आहे.

तक्ता I पहाणे

वरील तक्त्यावरून खालील निष्कर्ष काढण्यात आले आहेत.

१) दापोडी नदीपरिसर

मागील वर्षाच्या तुलनेत टी.एस., टी.एस.एस., टी.डी.एस., निकेल चे प्रमाण जास्त आहे व सी.ओ.डी., बी.ओ.डी., नायट्रेट, शिसा चे प्रमाण कमी आहे. शिसे, अरसनिक वगळता सर्व घटक मानांकपेक्षा कमी आहेत. पी.एच., डि.ओ. चे प्रमाण गणपती स्थापनेपुर्वी पेक्षा गणपती विसर्जना नंतर कमी होत गेले आहे तसे इलेक्ट्रीक्ल कनडक्टव्हिटी, टी.एस., टी.डी.एस. चे प्रमाण वाढले आहे.

२) काळेवाडी नदीपरिसर

मागील वर्षाच्या तुलनेत टी.एस., टी.डी.एस., निकेल चे प्रमाण गणपती स्थापनेपुर्वी पेक्षा गणपती विसर्जन नंतर वाढलेले दिसून येते तसेच डी.ओ. चे प्रमाण कमी होत गेले आहे. शिसे चे प्रमाण हे मानांकपेक्षा काही प्रमाणात जास्त आहे.

३) मोरया गोसावी मंदिर, चिंचवड

मागील वर्षाच्या तुलनेत पी.एच., डि.ओ. चे प्रमाण गणपती स्थापनेपुर्वी पेक्षा गणपती विसर्जनानंतर कमी होत गेले आहे व टी.एस., टी.डी.एस. चे प्रमाण वाढत गेले आहे. पण मानांकापेक्षा कमी आहे. शिसे व अरसेनिक चे प्रमाण मानांकापेक्षा काही प्रमाणात जास्त आहे.

४) निगडी (गणपती तळे)

मागील वर्षाच्या तुलनेत पी.एच., डि.ओ.चे प्रमाण गणपती स्थापनेपुर्वी पेक्षा गणपती विसर्जनानंतर कमी होत गेले आहे व टी.एस., टी.डी.एस. चे प्रमाण वाढत गेले आहे. पण मानांकापेक्षा कमी आहे. शिसे व अरसेनिक चे प्रमाण मानांकापेक्षा काही प्रमाणात जास्त आहे.

५) राजीव गांधी पुल, सांगवी

मागील वर्षाच्या तुलनेत बी.ओ.डी., सी.ओ.डी. चे प्रमाण गणपती स्थापनेपुर्वी पेक्षा गणपती विसर्जन नंतर कमी आहे.

६) पिंपरी नदी परिसर

मागील वर्षाच्या तुलनेत पी.एच., डि.ओ.चे प्रमाण गणपती स्थापनेपुर्वी पेक्षा गणपती विसर्जनानंतर कमी होत गेले आहे व टी.एस., टी.डी.एस. चे प्रमाण वाढत गेले आहे. पण मानांकापेक्षा कमी आहे. शिसे व अरसेनिक चे प्रमाण मानांकापेक्षा काही प्रमाणात जास्त आहे.

७) मोशी

मागील वर्षाच्या तुलनेत पी.एच., डि.ओ.चे प्रमाण गणपती स्थापनेपुर्वी पेक्षा गणपती विसर्जनानंतर कमी होत गेले आहे व टी.एस., टी.डी.एस. चे प्रमाण वाढत गेले आहे. पण मानांकापेक्षा कमी आहे. शिसे व अरसेनिक चे प्रमाण मानांकापेक्षा काही प्रमाणात जास्त आहे.

८) धावडे वस्ती (विहिर)

मागील वर्षाच्या तुलनेत पी.एच., डि.ओ.चे प्रमाण गणपती स्थापनेपुर्वी पेक्षा गणपती विसर्जनानंतर कमी होत गेले आहे व टी.एस., टी.डी.एस. चे प्रमाण वाढत गेले आहे. पण मानांकापेक्षा कमी आहे. शिसे व अरसेनिक चे प्रमाण मानांकापेक्षा काही प्रमाणात जास्त आहे.

९) भोसरी तळ्यासमोर (विहिर)

पी.एच., डि.ओ.चे प्रमाण गणपती स्थापनेपुर्वी पेक्षा गणपती विसर्जनानंतर कमी होत गेले आहे व टी.एस., टी.डी.एस चे प्रमाण वाढत गेले आहे. पण मानांकापेक्षा कमी आहे. शिसे व अरसेनिक चे प्रमाण मानांकापेक्षा काही प्रमाणात जास्त आहे.

निष्कर्ष- सर्व ठिकाणी विसर्जनावेळी व नंतर व घेतलेल्या पाण्याचा नमुनेत शिसे या घटकांमध्ये च्या अंशतः वाढ आहे आणि अरसेनिक काही प्रमाणात आढळले आहे. पाण्यातले प्राणवायुचे प्रमाण कमी झालले आहे.

उपाययोजना :-

- १) प्रसारमाध्यमांनी, खाजगी संस्थांनी, (एन.जी.ओ'एस) जनजागृती करणे आवश्यक आहे. जसे की निर्माल्य नदीत न टाकता निर्माल्य कुंडात टाकणे, गणपती मुर्तीचे विसर्जन नदीमध्ये न करता दान कराव्यात किंवा नदीजवळ पाण्याचे हौद तयार केले असतात त्यात विसर्जन करणे.
- २) गणेश मंडळांनी प्रोत्साहन म्हणून जनजागृती करणाऱ्या मंडळांना बक्षिस देणे.
- ३) गणेश मंडळांनी जनजागृती मध्ये इको-फ्रेंडली प्रकारे सण साजरे कसे करता येतील यांचे प्रात्यक्षिके दाखविणे.
- ४) स्थानिक स्वराज संस्थांनी विसर्जना ठिकाणी जास्त गर्दी होणार नाहीत असे ठिकाणी निर्देशित करणे, विसर्जना ठिकाणी निर्माल्य कुंड, मुर्ती विसर्जनासाठी हौद तयार करणे.
- ५) लोकांनी प्लॅस्टर ऑफ पॅरिस च्या मुर्ती न वापरता पारंपारिक पध्दतीने शाडूच्या मुर्तीचा वापर करावा. मुर्तींना देण्यात येणारा रंग हा पाण्यात विरघळणारा व नैसर्गिक रितीने तयार केलेला असावा. घातक व अनैसर्गिक रंगाचा वापरावर पूर्ण बंदी घालण्यात यावी.
- ६) लोकांना मार्गदर्शन करण्यासाठी कृती समिती स्थापन करण्यात यावी ज्यामध्ये पोलीस, एन.जी.ओ., धार्मिक ग्रुपचे प्रतिनिधींचा समावेश असावा.
- ७) लोकांनी लहान मुर्ती वापराव्यात कायम वापरता येणाऱ्या पितळेच्या, दगडाच्या मुर्ती प्रतिष्ठापना कराव्यात. थर्मोकॉल, प्लास्टीक चा वापर टाळावा व मुर्ती पुन्हा वापरता येतील असा असाव्यात.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका परिसरातून एकूण ३ नद्या वाहतात.

- १) उत्तरेस इंद्रायणी नदी
- २) पश्चिमेस काही भागात मुळा नदी
- ३) मध्य भागातून पवना नदी

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका करिता पाण्याच्या मुख्यतः स्रोत पवना नदी आहे. तरी सुध्दा म.न.पा.च्या वतीने तीनही नद्यांतील व त्यांना प्रदुषित करणाऱ्या काही नाल्यांचे पाण्याचे नमुने घेऊन तपासून / पृथःकरण करून घेतले आहे.

पवना नदी - ही पिंपरी - चिंचवड महानगरपालिकेत मामुर्डी या ठिकाणी प्रवेश करते आणि शहरातून चिंचवड, पिंपरी, कासारवाडी, फुगेवाडी, पिंपरीगाव, पिंपळे सौदागर, पिंपळे गुरव आणि सांगवी या ठिकाणाहून वाहून शेवटी दापोडी / सांगवी या ठिकाणी मुळा व मुठा नदीस जाऊन मिळते. नदी व नाल्याचे पाण्याचे नमुने घेताना नाला नदीला ज्या ठिकाणी मिळतो त्या अगोदर १०० मिटर नाल्याचे व नदीला मिळाल्यानंतर प्रवाहाच्या दिशेला १०० मीटर वर (डाऊन स्ट्रीम) सदरचे नमुने घेण्याचे व पृथःकरणाचे नोटीफिकेशन ऑफ मिनिस्ट्री इनव्हायरनमेंट अँड पॉरिस्ट दिनांक १६/१२/२००५ युनिफॉर्म प्रोटोकॉल फॉर वॉटर क्वालीटी मॉनिटरिंग २००५ या निर्देशाप्रमाणे ठरविण्यात आले आहे. राज्य आरोग्य प्रयोगशाळा, एम.पी.सी.बी.प्रयोगशाळा व खाजगी प्रयोगशाळा मधुन पाण्याच्या वेगवेगळ्या घटकांची पी.एच. / टी.एस.एस. / टी.डी.एस. / डी.ओ. / सी.ओ.डी. / बी.ओ.डी. / क्लोराईड / सल्फेट / ऑईल अँड ग्रीस / टर्बीडीटी / फॉस्फेट्स / डीटर्जन्ट्स वगैरे तपासणी करून घेतली आहे पवना नदीतील पाण्याचे नमुने खालील नमुद केलेल्या ठिकाणांहून घेण्यात आलेले आहे.

- १) वाल्हेकरवाडी नाला व डाऊन स्ट्रीम
- २) चिंचवड स्मशानभूमीजवळ नाला व डाऊन स्ट्रीम
- ३) पदमजी पेपर मील जवळील नाला व डाऊन स्ट्रीम
- ४) कुकी नाला व डाऊन स्ट्रीम
- ५) भाटनगर लिंक रोड जवळील नाला व डाऊन स्ट्रीम
- ६) टिटुल नाला व डाऊन स्ट्रीम
- ७) भाटनगर नाला व डाऊन स्ट्रीम

- ८) डिलक्स नाला व डाऊन स्ट्रीम
- ९) हेडगेवार पुल जवळील नाला व डाऊन स्ट्रीम
- १०) नाशिक फाटा जवळील नाला व डाऊन स्ट्रीम
- ११) फुगेवाडी स्मशानभूमी जवळील नाला व डाऊन स्ट्रीम
- १२) सांगवी जवळील नाला व डाऊन स्ट्रीम
- १३) दापोडी जवळील नाला व डाऊन स्ट्रीम
- १४) दापोडी - पिंपळे गुरव पुलाजवळील नाला व डाऊन स्ट्रीम
- १५) पवना नदी संगम

असे एकूण १५ ठिकाणांहून पाण्याचे नमुने वेगवेगळ्या दिवशी घेऊन वर नमुद केलेल्या ३१ घटकांची तपासणी करून घेतले व पृथःकरणाचे अहवाल सोबतच्या तक्त्यात सादर केले आहेत.

तक्ता - II पहाणे.

निष्कर्ष :-

पवना नदीला मिळणारे सर्व नाले व त्यांचा डाऊन स्ट्रीम चे सॅम्पल घेऊन त्यांचे पृथःकरण केलेल्या अहवालाचे अवलोकन केले असता असे दिसून येते की, सर्व ठिकाणी टोटल कॉलीफॉर्म, फिकल कॉलीफॉर्म चे प्रमाण उरवून दिलेल्या मानांकापेक्षा जास्त आहे व डी.ओ. चे प्रमाण काही ठिकाणी कमी झाले आहे तसेच शिसे चे प्रमाण सर्व ठिकाणी मानांकाच्या जवळ आहे. त्यावरून असा निष्कर्ष निघतो की, सर्व नाल्यामध्ये जैविक विघटन होणाऱ्या घटकांचे प्रमाण आहे. ज्यांचा स्रोत हा घरगुती सांडपाणी व इतर असू शकते. नाल्याचे प्रदूषित पाणी नदीला मिसळत असल्यामुळे नदीचे सुध्दा प्रदुषण होत आहे.

मुळा नदी :- या नदीचे फक्त काही भाग पिंपरी चिंचवड म.न.पा. च्या पश्चिम भागातून वाहत असल्याने खालील ठिकाणांचे नमुने घेण्यात येवून १) वाकड पुलाजवळ २) वाकड गावठाण नाला ३) वाकड बंधारा जवळील नाला ४) साठे पिंपळे नाला ५) पिंपळे निलख स्मशानभूमी नाला ६) गुलाब नगर नाला ७) मुळा नदी संगम येथून नमुने घेऊन एकूण १२ घटकांची तपासणी करून घेतली आहे. पृथःकरण केलेल्या अहवालाच्या माहिती सोबतच्या तक्त्यात जोडलेली आहे.

तक्ता - III पहाणे.

निष्कर्ष :-

मुळा नदीला मिळणारे जवळ जवळ सर्व नाले व त्यांचा डाऊन स्टीम चे सॅम्पल घेऊन त्यांचे पृथःकरण केले असता त्यांचा अहवालाचे अवलोकन केले असता असे दिसून येते की सर्व ठिकाणी टोटल कॉलीफॉर्म, फिकल कॉलीफॉर्म चे प्रमाण ठरवून दिलेल्या मानांकापेक्षा जास्त आहे व डि.ओ. चे प्रमाण मानांकापेक्षा काही ठिकाणी कमी झाले आहे तसेच शिसे चे प्रमाण सर्व ठिकाणी मानांकाच्या जवळ आहे. ज्यांचा स्रोत हा घरगुती सांडपाणी व इतर असू शकते. नाल्याचे प्रदूषित पाणी नदीला मिसळत असल्यामुळे नदीचे सुध्दा प्रदुषण होत आहे.

इंद्रायणी नदी :- सदरची नदी पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या उत्तरेस आहे. पिंपरी चिंचवड म.न.पा. चे पाण्याचे स्रोत इंद्रायणी नदी नाही. या नदीच्या पाण्याचा वापर आळंदी नगरपालिका करित असल्याने आणि आळंदी हे एक तीर्थक्षेत्र असल्याने या ठिकाणी अनेक गावातून, तालुक्यातून, जिल्ह्यातून, राज्यातून, काही वेळा विदेशातून सुध्दा भाविक संत ज्ञानेश्वरांचे दर्शनासाठी येत असल्याने या नदीचे पाणी प्रदुषित होऊ नये, या बाबत दक्षता / खबरदारी घेणे आवश्यक आहे. ही महत्वाची बाब लक्षात घेऊन पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या पर्यावरण कक्षामार्फत वेगवेगळ्या ठिकाणाहून पाण्याचे नमुने घेऊन त्याची पृथःकरणाच्या अहवालाची माहिती सोबत तक्त्यात दिली आहे. खालील ठिकाणाहून नमुने घेण्यात आले आहेत.

- १) इंद्रायणी नदी
- २) रामदरा नाला
- ३) मोशी नाला
- ४) इंद्रायणी नदी, चहोली

तक्ता - IV पहाणे.

निष्कर्ष :-

इंद्रायणी नदीला मिळणारे जवळ जवळ सर्व नाले व त्यांचा डाऊन स्टीम चे सॅम्पल घेऊन त्यांचे पृथःकरण केले असता त्यांचा अहवालाचे अवलोकन केले असता असे दिसून येते की सर्व ठिकाणी बी.ओ.डी, टोटल कॉलीफॉर्म, फिकल कॉलीफॉर्म, अरसेनिक, शिसे चे प्रमाण ठरवून दिलेल्या मानांकापेक्षा जास्त आहे. ज्यांचा स्रोत हा घरगुती सांडपाणी व इतर असू शकते. नाल्याचे प्रदूषित पाणी नदीला मिसळत असल्यामुळे नदीचे सुध्दा प्रदुषण होत आहे.

म.न.पा. च्या पर्यावरण कक्षाने नद्यांच्या व्यतिरिक्त दोन तलावांचे नमुने घेऊन पृथःकरण केले ते खालीलप्रमाणे

- १) भोसरी तलाव
- २) गणपती तलाव, प्राधिकरण

तक्ता - V पहाणे.

निष्कर्ष :-

वरील दोन्ही तलावांचे सॅम्पल घेऊन त्यांचे पृथःकरण केले असता त्यांचा अहवालाचे अवलोकन केले असता असे दिसून येते की सर्व ठिकाणी टोटल कॉलीफॉर्म, फिकल कॉलीफॉर्म चे प्रमाण ठरवून दिलेल्या मानांकापेक्षा जास्त आहे.

-:जलप्रदुषण होण्यास मुख्य कारणे :-

१. घरातुन (निवासस्थानातुन) / व्यवसायातुन निर्माण होणारे सांडपाणी किंवा मैला पाणी
२. उद्योगधंद्यातुन / औद्योगिककरणाच्या प्रक्रियेतुन निर्माण होणारे रासायनिक पाणी

या शिवाय जलप्रदुषाणास खालील बाबी कारणीभूत आहेत.

१. देवस्थानाच्या ठिकाणी निर्मात्य नदीत टाकणे
२. स्मशानभूमी मध्ये निर्माण झालेल्या राख / रक्षा नदीत टाकणे
३. नदीमध्ये कपडे धुण्याचे व्यवसाय करणारे धोबी
४. वाहने ट्रक / जनावरे इ. धुतल्यामुळे

उपाययोजना -

- १) सर्व सांडपाणी / औद्योगिक परिसरातील येणारे पाणी हे भुयारी गटारींना जोडले पाहिजेत.
- २) या भुयारी गटर्स त्या त्या परिसरातील जवळ असणाऱ्या जलनिःसारण केंद्राला जोडले पाहिजेत ज्यामुळे सांडपाण्यावर प्रक्रिया करून शुध्द करणे शक्य होईल.
- ३) जलनिःसारण केंद्रातुन शुध्द झालेले पाणी त्या परिसरातील शेतकऱ्यांना शेतीसाठी वापरण्यास मोफत चार्जेस लावून देण्यात येऊ शकते. ज्यामुळे काही अंशी अशुध्द पाण्यावर करण्यात येणाऱ्या प्रक्रियेचा खर्च काही प्रमाणात वसूल होवु शकतो.

- ४) सर्व नवीन / जुन्या बांधण्यात येणाऱ्या / आलेल्या मोठ्या बांधकामांना स्वखर्चाने जलनिःसारण केंद्र त्यांचा परिसरात बांधणे सक्तीचे करणे व त्या अस्थापनेतून निर्माण होणाऱ्या सांडपाण्यावर प्रक्रिया करूनच त्या पाण्याचा पुर्नवापर करणे किंवा भुयारी गटर्स जलनिःसारण केंद्रास जोडणे बंधनकारक करणे आवश्यक आहे.
- ५) प्रत्येक उद्योगांनी त्यांचा उत्पादन प्रक्रियेतून निर्माण होणाऱ्या सांडपाण्यावर प्रक्रिया करून त्यांचा पुर्नःवापर करणे बंधनकारक केले पाहिजे.

-: औद्योगिकरणातून निर्माण होणारे रासायनिक सांडपाणी :-

पिंपरी चिंचवड शहर हे औद्योगिक शहर आहे या परिसरात ५५२५ छोटे, मध्यम, मोठे कारखाने अस्तीत्वात आहेत. मोठ्या कंपन्याकडे मुबलक जागा उपलब्ध असतात व आर्थिक परिस्थिती चांगली असते, यामुळे अशा मोठ्या कंपन्यांनी त्यांच्या आवारात सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र उभारले आहे त्यांची तपासणी म.न.पा चे पर्यावरण कक्षामार्फत व महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळामार्फत वेळोवेळी करत असतात. त्यामुळे मोठ्या कंपन्याकडून प्रदुषण होण्याची शक्यता फार कमी असते. परंतू काही कंपन्या पैसे वाचविण्यासाठी चोरून कोणाच्या लक्षात न येण्यासारख्या पध्दतीने रात्री अपरात्री सांडपाण्यावर प्रक्रिया न करता नाल्यावाटे नदीत सोडतात, काही वेळा कर्मचा-यांचे हलगर्जीपणामुळे, विद्युत प्रवाह खंडीत झाल्यामुळे कंपनीचे प्रक्रिया न केलेले सांडपाणी नदीत जाते. मध्यम आणि छोट्या कंपन्यांकडे मुबलक जागा उपलब्ध नसल्यामुळे आणि सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र उभारणीसाठी होणारा भांडवली खर्च मोठ्या प्रमाणात असल्याने त्यांचे कंपनीच्या प्रक्रियेतून निर्माण होणा-या सांडपाण्यावर प्रक्रिया न करता थेट नाल्यावाटे नदीस सोडतात व नदी प्रदुषणास कारणीभूत ठरतात. यासाठी पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या सहभागातून निर्माण केलेल्या ऑटो क्लस्टर कंपनी मार्फत कॉमन एफ्युएन्ट ट्रीटमेंट प्लॅन्ट दोन ठिकाणी १) पिंपरी २) कासारवाडी येथे उभारण्याचे विचारधीन आहे.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या पर्यावरण कक्षामार्फत यावर्षी (२००७-२००८ मध्ये) लघु उद्योगांच्या एकुण ९ कंपन्यांचे सांडपाण्याचे नमुने पृथःकरण करून घेणेत आले. त्याचा तक्ता VI सोबत जोडला आहे. त्याचे अवलोकन केले असता, असे निदर्शनास येते की, ९ नमुन्यापैकी ६ नमुन महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने ठरवून दिलेल्या मानांकाप्रमाणे नाही. १ कंपन्यांचे नमुने अल्कलाईन होते आणि २ कंपन्यांचे नमुने ॲसिडीक (आम्लयुक्त) होते. महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने ठरवून दिलेल्या

मानांकापेक्षा ५ नमुन्यांमध्ये ऑईल अँड ग्रीस चे प्रमाण प्रति १० मि.ग्रॅम प्रती लिटर पेक्षा जास्त आहे. टी.डी.एस. चे प्रमाण नियमानुसार २१०० मि.ग्रॅम प्रती लिटरआहेत परंतू घेतलेल्या नमुन्यापैकी ३ कंपनीचे सांडपाणी नमुने टी.डी.एस. चे प्रमाण २१०० मि.ग्रॅम प्रती लिटरपेक्षा जास्त आहेत. सांडपाण्याचे नमुनेच्या अहवालावरून असे लक्षात येते की, अनेक लघुउद्योगांकडे महाराष्ट्र प्रदुषण मंडळाने ठरवून दिलेप्रमाणे सांडपाणी शुध्दीकरण प्रकल्प नाही. त्यातील ज्या कंपन्या इर्लक्ट्रोप्लाटिंगचा व्यवसाय करतात त्यांच्याकडे सदरची सुविधा नाही किमान अशा इर्लक्ट्रोप्लाटिंग कंपन्यांसाठी पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका, महाराष्ट्र औद्योगिक विकास मंडळ, महाराष्ट्र प्रदुषण मंडळ आणि या कंपन्यांच्या संघटना यांनी एकत्र येऊन एक छोटासा तांत्रिकदृष्ट्या योग्य असणारा सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प उभारण्यात यावा, अशी शिफारस आहे.

त्याशिवाय पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या वतीने मागील वर्षी ६ कंपन्यांना कारणे दाखवा नोटीस दिले असून त्यांचेवर कारवाई प्रस्तावित आहे. सदर कंपन्यापैकी काही मुख्य कंपन्या खालीलप्रमाणे

१. सोमनाथ इंडस्ट्रीज, भोसरी
२. अंजु इंडस्ट्रीज, भोसरी
३. वीरू इंडस्ट्रीज, भोसरी
४. चारुशिला इंडस्ट्रीज, किवळे
५. अल्काय केमिकल प्रा.लि.
६. विश्वास अँटो कुदळवाडी

-: मनपामार्फत प्रदुषण नियंत्रणासाठी / रोखण्यासाठी केलेली कारवाई :-

१. मनपाचे जलनिःसारण विभागामार्फत भुयारी गटार योजने अंतर्गत पाईपलाईन टाकण्यात आलेली आहे. या माध्यमातून यावर्षी एकुण २६,५५१ कनेक्शन जोडले आहेत.
२. काही ठिकाणी नाल्याचे पाणी वळवून भुयारी गटारे योजनेस जोडले.
३. मैला पाणी सांडपाणी प्रक्रियासाठी एकुण १७७ एम.एल.डी. क्षमतेची मैला शुध्दीकरण केंद्र उभारले आहे. या संदर्भातील सविस्तर माहिती जलनिःसारण सदराखाली देण्यात आलेली आहे.
४. औद्योगिक प्रक्रियेतून निर्माण होणारे सांडपाण्याचे प्रक्रियेसाठी मध्यवर्ती सांडपाणी प्रक्रिया केंद्राची नियोजन केले आहे. त्याचा तपशिल पुढीलप्रमाणे :-

-: मध्यवर्ती सांडपाणी प्रक्रिया केंद्र :-

पिंपरी चिंचवड महानगपालिका परिसरात एकुण ५५२५ कंपन्या कार्यरत असून त्यापैकी सर्वसाधारण त्यापैकी एम आय डी सी च्या परिसरात २८०० कंपन्या आहेत. उत्पादन प्रक्रियेतून निर्माण होणा-या सांडपाण्यावर प्रक्रिया करून त्याची विल्हेवाट महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने कंपनीस दिलेल्या संमतीपत्रातील नियम व अटीनुसार लावणेची जबाबदारी संबंधित कंपनीची असते. त्यानुसार महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने त्यांच्यावर संमतीपत्राप्रमाणे अंमलबजावणी करतात त्यांचे स्वतःचे सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प आहेत. परंतु काहीवेळा मोठ्या प्रमाणात उत्पादन केले असता मोठ्या प्रमाणावर सांडपाणी निर्माण होते आणि सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्पाची तेवढी क्षमता नसते. तसेच काही वेळा विद्युत पुरवठा खंडित होतो तर काही वेळा मनुष्य बळाच्या दुर्लक्षमुळे किंवा हलगर्जीपणामुळे पुर्ण प्रक्रिया न करता सदर पाणी नाल्यावाटे नदीत सोडले जाते. त्याचप्रमाणे लघुउद्योजकांना स्वतंत्र सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प उभारणेचा खर्च परवडणारा नसतो व काहीवेळा जागेच्या अभावी ते सांडपाणी शुध्दीकरण प्रक्रिया प्रकल्प उभारत नाही. परिणामी प्रक्रिया न केलेले सांडपाणी नदीत सोडले जाते, त्यामुळे नदी प्रदुषित होते ही बाब मनपाने या वर्षी घेतलेल्या पाण्याच्या नमुन्यावर निदर्शनास येते. म्हणून मनपाने पुढाकार घेवून महाराष्ट्र औद्योगिक महामंडळ, महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ व मोठे उद्योजक यांच्या सहकार्याने स्वतंत्र सहकार्याने स्वतंत्र केंद्रीय सामुहिक सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प उभारणे आवश्यक आहे.

-: पर्यावरण दर्जा :-

पिंपरी चिंचवड परिसरात कार्यरत असणा-या लहान - मोठ्या उद्योगधंद्यांना मनपाचा परवाना देताना मनपाच्या पर्यावरण कक्षामार्फत पर्यावरण दर्जा (इन्व्हायरनमेंट ग्रेडींग) देणे आवश्यक आहे. याकरिता उद्योजकांकडून विहित नमुन्यातील अर्ज मागवून त्यासोबत कंपनीने पर्यावरण संदर्भात केलेल्या कार्यवाहीचा व शासनाने ठरवून दिलेल्या इ आय ए अहवालाची प्रत मनपास सादर करणे बंधनकारक करावे. सदर अर्ज प्राप्त झालेनंतर पर्यावरण दर्जा समितीमार्फत कंपनीची प्रत्यक्षात पाहणी करून त्यांनी पर्यावरण संतुलित ठेवणेसाठी केलेली कार्यवाही आणि इतर सामाजिक व आर्थिक बाबींचा विचार करून त्यांना पर्यावरण दर्जा देणेत यावा. पर्यावरण दर्जाचा बोर्ड कंपनीच्या प्रवेशद्वाराजवळ लावणे सदर कंपनीवर बंधनकारक करण्यात यावे. यासाठी जी समिती नियुक्त केली जाईल त्या समितीमध्ये मा. आयुक्त , मा. अति. आयुक्त, मा. पर्यावरण कक्ष प्रमुख तथा आरोग्य वैद्यकिय अधिकारी, दोन पर्यावरण तज्ञ, दोन खाजगी संस्थांचे प्रतिनिधी, दोन पत्रकार संघाचे प्रतिनिधी, महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ व महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाचे प्रतिनिधी, संचालक, इंडस्ट्रीयल सेप्टी अँड हेल्थ, मराठा चेंबर ऑफ कॉमर्सचे प्रतिनिधी, तसेच दोन मोठ्या कंपन्यांचे प्रतिनिधी असतील.

